

ORIGINEA ȘI STRUCTURA ANTROPONIMELOR ROMÂNEȘTI*

Cu toată valoarea intrinsecă a numelor de persoane și importanța relațiilor dintre ele și numele de locuri, a fost și continuă să fie, la noi, neglijată antroponimia față de toponimie. Poziția privilegiată a toponimiei se explică, măcar în parte, prin valențele ei specifice în studiul istoriei poporului român, căci dacă ea, în general, reprezintă o adevărată „arhivă” care poate servi la reconstruirea unor epoci îndepărtate din trecutul unui popor (vezi E. Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 1970, p. 241; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 2), însemnătatea ei crește la noi, unde există puține informații istorice pentru perioadele cele mai importante și mult discutate vizând teritoriul pe care s-a format și trăiește neîntrerupt, până astăzi, poporul român; deci pentru aceste perioade toponimia are un rol deosebit, întrucât ea completează și, uneori, chiar suplinesește datele istorice.

Există însă, cum se știe și cum am mai arătat, relații foarte vechi, strânse și reciproce între antroponime și toponime: antroponim → toponim: *Turda*, nume de localitate, înregistrat în anul 1075, în cel mai vechi document cunoscut care se referă la realități transilvănene (Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ed. II, Cluj, 1972, p. 19) și, poate, cel mai vechi oiconim românesc atestat – fost prenume, nume de familie actual; antroponim → toponim → antroponim: *Bucur*, prenume → *București* → *Bucureșteanu*, nume de familie. În felul acesta, importanța numelor de persoane, dacă ele dobândesc și o dimensiune toponimică, sporește considerabil.

Am crezut că este indicat, necesar chiar, să propun și să inițiez o acțiune împotriva interesului scăzut față de studiul numelor de persoane și, totodată, a analizelor și etimologiilor greșite din dicționare și alte lucrări de antroponimie românească, vechi și recente.

În câteva articole, publicate mai ales în „Cercetări de lingvistică”, am prezentat o serie de constatări privitoare la deficiențele din lucrările de antroponimie românească și am făcut propuneri pentru eliminarea acestor scăderi, propuneri pe care le-am aplicat, măcar în parte, în capitolul *Onomastică* din lucrarea *Studii de limbă română și slavistică* (Cluj, 1974, p. 163-225).

* Comunicare prezentată la Al IX-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 16-18 octombrie 1990.

În lucrarea *Onomastică românească* (= *On. rom.*), 1980, mi-am expus o părere asupra structurii numelor de persoane și asupra originii lor (urmărind, totodată, reevaluarea fondului de origine românească față de elementul alogen) și am început prezentarea analizei sistematice și detaliate a derivației antroponimelor, pe care am continuat-o în *Nume de persoane și nume de locuri românești* (1984).

A treia lucrare, *Noi studii de onomastică românească*, continuatoare a celor două precedente (aflată în curs de publicare), caută să cuprindă microsistemele care încheie sistemul derivațional antroponimic pe care îl propun. Chiar dacă unele elemente noi vor fi adăugate de alții sau de mine, pot declara că lucrările menționate cuprind material și indicații necesare pentru elaborarea unui nou și corespunzător dicționar etimologic antroponimic românesc (întrucât cele două existente – repet – „sunt departe de a îndeplini condițiile unor lucrări acceptabile”), atât de așteptat acum în perioada pregătirii, întocmirii și publicării dicționarelor toponimice ale tuturor regiunilor țării – părți componente ale *Dicționarului toponimic al României*.

Prezența termenului „*structură*” în titlul comunicării mele vrea să arate legătura, strânsă adeseori, între structura numelor și proveniența lor, alteori, dar nu rareori, structura numelor, a antroponimelor, indică ea însăși, numai ea, proveniența numelui respectiv.

Când vorbim de originea antroponimelor ne gândim, desigur, în primul rând la condițiile istorice în care s-a petrecut, a avut loc apariția limbii române și a poporului român.

Prima întrebare ce ne apare este: ce nume am moștenit de la strămoșii noștri traco-daci?

Cercetătorii ne informează că „numele personale purtate de traco-daci erau individuale, patronimicile par să fi lipsit, fiecare persoană avea inițial un singur nume” (I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, 1981, p. 81). Deși numărul numelor e impresionant de mare: 1 190 de nume [cunoscute] (890 simple, 300 compuse bimembre (*ibidem*), nu se cunoaște nici un nume traco-dac care să ni se fi păstrat (*Decebal* e nou) și nici din cele adoptate prin românizare și grecizare.

De la strămoșii noștri romani nu ni s-a păstrat nimic din sistemul onomastic cu *tria nomina* (cf. *Caius Iulius Caesar*), care era al clasei dominante, ci ni s-au păstrat puține nume antice (unele foste compuse): *Nicoară* < *Nicolaus*, gr. *Nikólaos*, *Șerbu* < *Servus* și bisericești ca *Sănnicoară* < *Sanctus Nicolaus*, *Sânziene*, *Sâmedru* (și *nb*), *Sânpetru* etc. (*ibidem*).

Dintre contribuțiile altor limbi la antroponimia românească (în același timp și la toponimia românească – pe care nu o urmărim acum) amintim contribuția limbilor slave, a unora dintre limbile slave, mai ales – ca și în cazul lexicului comun – contribuția limbii bulgare. Să remarcăm însă că a fost exagerată contribuția slavă: „Numele de persoană la români sunt – și îndeosebi au fost – în majoritatea lor de origine slavă” (E. Petrovici, *op. cit.*, p. 300). Afirmarea aceasta se bazează însă pe constatarea lui Ștefan Pașca (*Nume de persoane și nume de*

animale în Țara Oltului, București, 1936), care, însă, precizează că se referă numai la numele de botez: „Elementele slave constituie cam două treimi din *numele de botez* atestate până la sfârșitul veacului trecut în Țara Oltului” (*op. cit.*, p. 37). Consider, de altfel, că o asemenea evaluare nici nu este posibilă, din motivul că nu avem un repertoriu complet (sau măcar „suficient”) al antroponimelor românești, nici actual, nici din trecut; se adaugă încă un motiv: deficiențele etimologice ale dicționarilor și ale altor lucrări de antroponimie românească; eu voi adăuga și un *alt motiv*, asupra căruia voi și insista puțin mai târziu.

În urmărirea contribuției în discuție nu ne putem mulțumi cu constatarea vagă: „influență/contribuție slavă”, ci trebuie să precizăm ce fel de slavă: bulgară, sârbo-croată, ucraineană...? Deci studiul contribuției slave întâlnește o altă dificultate: lipsesc dicționarele etimologice corespunzătoare și ale limbilor slave – ne interesează în primul rând pentru limba bulgară și sârbo-croată; și se adaugă încă o deficiență, pe care am mai semnalat-o și la două congrese internaționale (Sofia și Leipzig): ne lipsește un bun dicționar antroponimic *etimologic* general slav, deoarece dicționarul lui Franz Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personennamen* (Viena, 1860), cuprinde un număr mic de antroponime și are o mai însemnată deficiență, de fapt un defect de principiu și metodă – pe care iarăși l-am semnalat –: acela de a căuta și, din păcate, și a găsi proveniența (originea) antroponimelor, mai ales a derivatelor, aproape *totdeauna în cuvinte comune*, metodă adoptată și de alți lingviști, slavi, români etc. – printre care și autorii celor două dicționare etimologice românești –, metodă care a adus grave prejudicii onomasticii.

Referitor la precizarea limbii slave din care provine un antroponim sau altul, consider că e indicat un adaos: „Dacă această precizare este, în multe cazuri, posibilă când avem a face cu cuvinte comune sau cu toponime, orientându-ne: a) după formă și sens, b) după aria de răspândire a împrumuturilor, c) (în oarecare măsură) după vechimea împrumutării, în cazul antroponimelor aceste criterii sunt mai puțin operante, din cauza mării asemănări formale, în mai multe limbi slave, a antroponimelor și, în al doilea rând, din cauza circulației și răspândirii diferite a numelor de persoană față de numele comune (căci toponimele au o situație aparte). Totuși criteriile enumerate anterior ne permit să localizăm proveniența unor antroponime (bg., scr., rusă sau ucr. etc.); în multe cazuri însă formele românești trebuie raportate la cele asemănătoare sau identice din mai multe limbi slave” (I. Pătruț, *Onomastică românească*, București, 1980, p. 25-26).

Nu mă voi ocupa aici de numele „întregi” (deci nederivate) de origine slavă, al căror număr este limitat (*Ioan, Pavel, Gheorghe* etc.), care nu ridică probleme în privința originii. Derivatele însă ridică probleme, dintre care unele dificile, dacă nu „insolubile”.

Fiind vorba de derivate, este necesară, dintru început, o precizare: „Susțin punctul de vedere că sufixele antroponimelor au același regim ca și cele din lexicul comun: nu se împrumută sufixe (nici alte afixe), decât în cazuri excepționale: ele

sunt vehiculate de la o limbă la alta de cuvintele împrumutate și extrase, detașate, din acestea după ce s-au încadrat (fonetic, gramatical...) în sistemul limbii receptoare, devenind elemente ale ei”; ca atare, un sufix de asemenea „origine” este un element al limbii receptoare, nu un sufix împrumutat.

Adaug un criteriu pentru separarea numelor derivate de cele împrumutate, cu mențiunea că m-am orientat după structura morfologică a substantivelor comune românești (care, *toate*, au tema din care se derivă consonantică: *fet-iț-ă*; *copil-aș*), deci cred, cu privire la antroponime: dacă tema este vocalică, consider că derivatele sunt formate numai de slavi: rom. *Baia*, *Boșu-* < sl., cf. bg., scr., *Baja*, *Bošo*.

În cazul numelor formate de la teme consonantice, statutul de derivat al formelor românești nu e clar: sunt ele derivate sau împrumuturi [?]: *Dobrotă* = *Dobr-*, cf. rom. nfam. *Dobr(e)a*, *Dobre*, *Dobru* + suf. *-ot-*, sau e un împrumut, cf. bg., scr. *Dobrota*; prin urmare, în asemenea cazuri suntem nevoiți să recurgem la *dupla etimologie*; însă *Albota* = *Alb-ot-a/ă* nu poate fi decât românesc.

„Nu este ușor de a stabili calea de pătrundere a antroponimelor slave în limba română: ca urmare a relațiilor strânse româno-slave; ca urmare a folosirii, câteva secole, a limbii slave (slavone) în biserică, în administrația și diplomația țărilor românești”. De fapt, departajarea acestor două categorii de antroponime (cf. „popular”, respectiv „cult/cărturăresc” în lexicul comun) nu poate fi tranșantă (cf. *On. rom.*, p. 26).

Oricum, ponderea slavă în antroponimia românească este mare.

După părerea mea, este prea *mare*, dar nu din motive obiective, ci subiective, ale autorilor etimologiilor; mai exact, autorii dicționarelor și ai altor lucrări ce conțin etimologii ale antroponimelor, etimologii datorate unor condamnabile insuficiențe, cum sunt neaplicarea principiului *etimologiei interne*, valabil și în onomastică întocmai ca în lexicul comun, și neaplicarea principiului după care „originea unui cuvânt [respectiv antroponim] trebuie căutată întâi în limba română, în sistemul ei de formare a cuvintelor [respectiv: a antroponimelor]” (DLR, VI, *Introducere*, p. X). Am adus numeroase exemple din DNFR, ca: dacă recunoaște existența sufixului *-ș-* (notat greșit *-ș-a-*) în nume precum *Comșa*, *Focșa*, *Neacșa*, *Tomșa*, *Trișșa*, cele mai multe sunt considerate împrumuturi: „*Borșa*: cf. bg. *Borșa*”, deși există rom. *Bora*, *Boru* (*ibidem*), „*Demșa*: ung. *Dömse*”, cf. rom. *Dema*, *Demu* (*ibidem*); altă categorie de antroponime sunt explicate sau raportate la antroponime din alte limbi, deși pot fi sau sunt derivate românești: *Bungău* [Bungău], cf. *Bungescu*, *Bungești* (sat), existente în DNFR, e raportat la ung. *bong* [?; < *gomb?*] „nasture”, ung. *bungani* „a zumzâi”; altă categorie sunt antroponimele românești cu sufixe atribuite altor limbi: „*Ariciuc*: *Ariciu* [existent în DNFR], cu sufixul ucr. *-(j)uk*” [cf. rom. *-uc-*] etc. etc.

„Neglijarea principiului etimologiei interne a fost determinată și de ignorarea legăturilor organice dintre antroponimele românești, stabilite pe două coordonate, prin cele două elemente de bază: *tema*, segmentul comun al numelor înrudite pe plan lexical; *sufixul*, elementul comun al seriilor corelate pe plan derivațional” (CL, 1986/2, p. 160-161).

Ex.: *Mor-ig-a* nfam. [DNFR toate →], cf. *Mora, Morea, Moru* (DNFR): *Mor-at, Mor-c-oș, Mor-eg-a, Mor-j-an, Mor-oc-a, Mor-og-an* etc.; *-ig-*: *Bal-ig, Bel-ig-an, Budr-ig-ă, Buj-ig-an, Dăr-ig-ă* etc. (DNFR).

Antroponime românești de origine slavă sau formate după model slav, ca *Baia/Baiu, Bocsă, Bocșa, Bancu, Bencu* etc., foste prenume, la slavi și la români, au devenit la români nume de familie sau supranume din diferite cauze; demodarea lor (trecerea din fondul activ în cel istoric, căci numele de familie și supranumele se moștenesc doar, nu se și reactualizează) a determinat o modificare substanțială a antroponimiei, îndeosebi a fondului prenumelor românești, care s-a accentuat din secolul trecut, de când s-au introdus și impus nume latine sau din alte limbi, îndeosebi romanice (franceze, italiene etc.), cu care nu mă ocup aici; ele nici nu pun probleme în privința structurii lor.